

*І.Ф. Кучерявенко
(м. Ізмаїл)*

ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ СТАРООБРЯДНИЦЬКОГО ІКОНОПISУ

Захват, який викликає старообрядницька ікона у наш час, не є примхою моди. Це результат відкриття останньої сучасною історією культури. Вона – це мистецтво глибоких думок, великого духовного змісту.

Старообрядництво категорично не прийняло європейських впливів, які змінили традиційні риси давньоруського іконопису. Непримиренний борець за віру протопоп Авакум палко повстав проти захоплень іконописців Заходом.

“Изографы пишут, а власти саблоговоляют им и все грядут в пропасть погибели. Пишут Спасов образ - лицо одутловато, уста – червонья, власа – кудрявые, мышцы и руки – толстыя; и весь яко немчин ученен, только сабли при бедре не написано. Старые добрые писали не так подобие святых – лицо и руки, и все чувства отончали, измождали от поста и труда и всякия скорби. А вы ныне их подобие изменили, пишете таковых же каковы сами”¹. Православний давньоруський іконопис розвивався й досяг розвитку у той період, коли Руська православна церква додержувалася старих обрядів.

Реформи Никона та поступова деградація іконопису були виразом раптово виниклого “комплексу неповноцінності” руської духовності в порівнянні з богослужінням православних греків і європейським образотворчим мистецтвом. Для старообрядців був притаманний швидше комплекс переваги, а тому будь-який зовнішній вплив на стиль іконопису та його сюжети майже виключались². Під час виготовлення ікон використовували дорогі матеріали й тонкі технологічні прийоми: позолочення і прокарбовування фону, використання розчиненого золота, “несправжньої емалі” по полях.

Одна з відомих рис старообрядської ікони – комбінування декількох сюжетів на ній. Самий простий варіант – чотирьохчасткова ікона. Є такі, на яких зображення розташовується в три ряди (трьохрядниці), а іноді й у п’ять рядів.

Найбільш розповсюджені чотирьохчасткові ікони. На останніх часто присутній символ Христа. Наведемо опис однієї з них.

В центрі ікони – розп’яття, у лівому верхньому кутку – образ Миколая Чудотворця, в правому верхньому – ікона апостола-євангеліста Іоанна Богослова. У нижньому лівому кутку – ікона святих Кузьми та Даміана, в правому – святі мученики Кирик й Улита. На полях ікони розташовані ангел-охоронець і мученик Іоанн-воїн.

Часто зустрічаються ікони, на яких зображення комбінується з литими розп'яттями або зразками, котрі прикрашені емаллю. Такі ікони могли бути написані у старообрядницькому середовищі не випадково. Справа в тому, що довгий час використання литих металевих відрізків (з міді, латуні, бронзи) було заборонено Православною церквою³.

Майстри-іконописці у досконалості володіли давньою технікою та орієнтувались як на смаки, так і на купівельну спроможність замовника. Багатий купець-старообрядець міг собі дозволити дістати коштовну, писану на сухозлітці ікону. Простий селянин купував її з імітацією золотого фону, яка наближалася до давнього стилю. Найбільш дорогі ікони писалися на дошках з кипарису.

Для більш дешевих підбирався місцевий матеріал. Одна з назв південних старообрядців – “липовани” – можливо, пов'язана з технологією виготовлення ікон на липових дошках. Поверх останньої звичайно наклеювали матерію-паволочку, яку потім ґрунтували. Навіть самі дшеві ікони в старообрядницькій сфері на неґрунтовних дошках не писалися й фарби частіше всього готували за давніми рецептами. Ні живопису на холсті, ні масляних барв у старообрядців не було. На ґрунт часто клалася справжня сухозлітка, яка іноді прокарбовувалася, прикрашалася тонким фанентом та покривалося ошорою. Ікона писалася безпосередньо на золотому тлі⁴.

Інший вид мали ікони, де замість золота використовували шумиху, яку оброблювали особливим способом. Мета – здешевити її, зробити більш доступною. Різниця в рівні живопису й характері композиції немає.

Техніка іконопису нашого часу виглядає менш досконалою. Сьогодні, як і раніше, вінчаються, входять у життя і вмирають старообрядці з іконою. Нареченого та наречену благословляють старою іконою.

Для такого роду подій вони спеціально замовляються в стареньких майстрів-іконописців, що зберегли старі навички. У селі Нова Некрасівка живе й працює такий майстер – Арешкін Андрій Федорович. Але самі старообрядці критично відкликаються про його роботу. На жаль, порівняння зі старими іконами вони не витримують.

Для віруючої людини ікона – святиня. Старообрядці, як і століття тому, ніколи не скажуть “купил икону”, а тільки “выменял”, не скажуть “красивая” икона, а тільки “славная”. Якщо за якихось причин ікона стає непотрібною: розсипається дошка, яку поїв шашіль або осипається фарба, то їй віддають останню шану. Липовани Придунав'я такі ікони завжди ховали. Вона чекала свого часу, коли вмирав хтось з членів родини й її ставили в могилу біля труни⁵.

Але, на жаль, не всі люди ставляться до ікон з благоговінням. 40–60-ті рр. XX ст. були десятиліттями вандалізму – велику кількість безцінних ікон було знищено владою та занадто активними атеїстами. Так, при

руйнуванні Святоархангельського монастиря біля с. Нова Некрасівка у 1946 р. було спалено сотні ікон старого письма. За свідченням старих людей, всі, хто брав участь у розгромленні монастиря і знищенні ікон, загинули страшною смертю, жодного з них немає в живих, хоча всі вони були молодими ⁶.

Але не тільки вандали завдали непоправної шкоди надбанню старообрядців. У 70–80-ті рр. почалися наїзди спекулянтів на липованські села. Вони виманювали та купували за безцінь найбільш коштовні ікони. Серед молоді, що вступала в права нащадків, були такі, хто не цінував багатство, яке перейшло їм від дідів і прадідів. Їх ікони ставали легкою здобиччю дільців. В останнє десятиріччя почалися нечувані раніше напади й пограбування у церквах та будинках старообрядців. Так, у 1996 році з Святоведенської церкви в с. Нова Некрасівка було вкрадено 16 ікон, ще через рік – 14. Пограбуванням домів старообрядців немає числа ⁷.

Викликає подив, наскільки велике багатство нагромадили старообрядці своєю невтомною працею. Скільки їх грабували, грабують і зараз. Ікони палили, знищували, продавали за кордон, але, не зважаючи на всі ці лиха, велика кількість ікон стародавнього письма все ж таки вціліла.

Багато сімей сучасних старообрядців вважають батьківську ікону головним багатством свого роду. Вони бережуть її й не продають ні за які гроші.

Як і віки тому, сучасні старообрядці вірять у те, що кожна ікона має особливу силу у важких обставинах, що супроводжують людину протягом життя. Нами зібрані та записані в с. Нова Некрасівка такі відомості:

№	Назва ікони	В яких обставинах допомагає
1.	Ікона Казанської Божої Матері	при захворюваннях очей
2.	Ікона Тихвінської Божої Матері	охороняє здоров'я немовлят
3.	Ікона Федорівської Божої Матері	при важких пологах
4.	Ікона святих праведних Іоакима й Ганни	при негараздах подружнього життя
5.	Ікона святого мученика Іоанна-воїна	при пошуках вкраденого
6.	Ікона Іоанна Хрестителя	при захворюваннях голови

7.	Ікона святого священомученика Антипи	при зубному болю
8.	Ікона святих мучеників Флора і Лавра	допомагає зберегти худобу здоровою
9.	Ікона священомученика Пантелеймона	допомагає зцілитися від хвороби
10.	Святого священомученика Харлампія	береже від раптової смерті
11.	Ікона Святого мученика Воніфатія	від пияцтва
12.	Ікона Миколая Чудотворця	рятує тих, хто попав у біду на воді
13.	Ікона Іоанна Богослова	допомагає краще вчитися
14.	Ікона святих мучеників Гурія, Самона та Авиви	для примирення ворогуючих чоловіка й дружини
15.	Ікона Божої Матері “Неопалима купина”	рятує від пожежі та блискавки
16.	Ікона святого пророка Іллі	коли довго немає дощу
17.	Ікона святих мучеників Киїрика і Улити	для одужання хворих дітей

Коли виникають якісь з цих обставин, старообрядці замовляють молебні потрібній іконі в церкві, а також посилено моляться вдома перед такою ж іконою. Збереглося багато розповідей, коли люди швидко отримували допомогу під час несподіваної біди.

¹ Миловидов В.Ф. Современное старообрядчество. – М., 1979. – 421 с.

² Поздеева И.В. Русское Старообрядчество и Москва. – Мир старообрядчества.

Вып. 2., – М., 1995.

³ Носков М.Э. История Христианской Церкви. – К., 1991. – 202 с.

⁴ Мельничук А.А. Из истории православного церковного строительства. Тираспольский узд XVIII – нач. XIX вв. // Исторический альманах Приднестровья. – №3. – 1999. – С.71.

⁵ Райнов Б. Очерк истории Килии. – Измаил, 2003. – 204 с.

⁶ Свідчення жителів с. Нова Некрасівка, Ізмаїльського району Одеської області Гончарова Стефана Івановича й Арешкіної Акуліни Георгіївни 2 липня 1999 р.

⁷ Свідчення настоятеля й диякона с. Нова Некрасівка, Ізмаїльського району Одеської області Кляузова Кіндрата і Кузьміна Венедикта 2 липня 1999 р.